

YASHIL IQTISODIYOT VA BARQAROR RIVOJLANISH

Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich

Alfraganus universiteti, ijro intizomi va
monitoring bo'limi bosh mutaxassisi,
O'zbekiston Milliy universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ORCID: 0009-0005-3701-3184

E-mail: t_murodjon@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada yashil iqtisodiyot tushunchasi, uning barqaror rivojlanish bilan o'zaro aloqasi va ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Asosiy e'tibor global tendensiyalar, xalqaro tajriba va O'zbekiston misolida amaliyotga qaratilgan. Tadqiqotda nazariy, empirik, statistik va solishtirma tahlil metodlari qo'llanilib, yashil iqtisodiyot modelining samaradorligi asoslab berilgan. Xulosa qismida yashil transformatsiya bo'yicha aniq tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik siyosat, energiya samaradorligi, uglerod neytralligi, O'zbekiston.

Аннотация

В статье представлен глубокий анализ концепции «зелёной экономики», её взаимосвязи с устойчивым развитием и влияния на социально-экономические системы. Основное внимание уделено мировым тенденциям, международному опыту и практике на примере Узбекистана. В исследовании использованы теоретические, эмпирические, статистические и сравнительные методы анализа для обоснования эффективности модели «зелёной экономики». В заключении представлены конкретные рекомендации по «зелёной» трансформации.

Ключевые слова: зеленая экономика, устойчивое развитие, экологическая политика, энергоэффективность, углеродная нейтральность, Узбекистан.

Abstract

The article provides an in-depth analysis of the concept of green economy, its relationship with sustainable development and its impact on socio-economic systems. The main focus is on global trends, international experience and practice in the case of Uzbekistan. The study uses theoretical, empirical, statistical and comparative analysis methods to substantiate the effectiveness of the green economy model. The conclusion provides specific recommendations for green transformation.

Keywords: green economy, sustainable development, environmental policy, energy efficiency, carbon neutrality, Uzbekistan.

KIRISH

XXI asrga kelib, atrof-muhit muammolari va iqlim o'zgarishi global miqyosda insoniyat oldida jiddiy tahdidga aylandi. Shu sababli dunyo davlatlari endilikda nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ekologik barqarorlikka ham e'tibor qaratmoqda. Bu jarayonda yashil iqtisodiyot tushunchasi muhim mavqega ega bo'ldi. BMT ta'rifiga ko'ra, yashil iqtisodiyot — bu inson farovonligini oshiradigan, ijtimoiy tenglikni ta'minlaydigan va atrof-muhit xavfini kamaytiradigan iqtisodiy modeldir.

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi bevosita barqaror rivojlanish g‘oyasi bilan bog‘liq bo‘lib, BMT tomonidan belgilangan 17 ta Barqaror Rivojlanish Maqsadlarining (SDG) deyarli barchasini qamrab oladi. Xususan, “sifatli energiya”, “atmosfera va suv resurslarini himoya qilish”, “mas’uliyatli iste’mol va ishlab chiqarish” kabi yo‘nalishlar yashil iqtisodiyot orqali ro‘yobga chiqariladi. Ayniqsa, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun yashil iqtisodiyotga o‘tish — ekologik izlarni kamaytirish, energiya mustaqilligini ta’minlash va barqaror iqtisodiy o‘tish modelini qurishning muqarrar yo‘lidir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Birlashgan Millatlar Tashkilotining atrof-muhit muhofazasiga ixtisoslashgan agentligining rasmiy ta’rifiga ko‘ra, yashil iqtisodiyot quyidagilardan iborat:

- Inson farovonligini oshiradi va ijtimoiy tenglikni ta’minlaydi, shu bilan birga ekologik xavf-xatarlar va resurs tanqisligini sezilarli darajada kamaytiradi.

- Oddiy holda aytganda, bu — kam karbon, resursga tejamkor va ijtimoiy jihatdan inklyuziv iqtisodiyot bo‘lib, ish o‘rinlari va daromad o‘tishini investitsiya yordamida amalga oshiradi. U emissiyalarni kamaytiradi, energiya va resurs samaradorligini oshiradi va biologik xizmatlar hamda bioxilma-xillikni saqlaydi [1].

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) yashil iqtisodiyotni shunday ta’riflaydi “Barqaror rivojlanish g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, iqtisodiy o‘tishni atrof-muhit xizmatlari va tabiiy resurslarni himoya qilish bilan muvofiqlashtirishni ko‘zlaydi” [2].

Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish bo‘yicha juda ko‘plab xorijiy olimlar ham o‘z fikrlarini bayon qilgan. Ruminiyalik-amerikalik iqtisodchi, statistik va ekologik iqtisodiyotning asoschilaridan biri Georgescu-Roegen iqtisodiy jarayonlarni fizik termodinamikaning Ikkinchi Qonuni—ya’ni entropiya qonuniga bog‘laydi. U resurslarni «past entropiyali» (qiyamatli) manbalardan foydalanib, «yuqori entropiyali» (axlat) chiqindiga aylantirish jarayonini qayd etadi, va bu jarayon bir yo‘ldan, qaytarilmas shaklda kechadi. Shuning uchun tabiiy resurslar cheklangan va qaytarilmaydigan hodisalar ekanligi ta’kidlanadi [4]. Herman E. Dalyning asosiy g‘oyasi Barqaror iqtisodiyot (steady-state economy) konsepsiyasining muallifi. U iqtisodiy o‘tishni emas, balki atrof-muhit bilan muvozanatda bo‘lgan rivojlanishni ilgari suradi. Tabiiy kapital (resurslar, ekotizimlar) iqtisodiyotning asosi ekanini ta’kidlaydi [5].

METODOLOGIYA

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo‘llanildi:

1. Nazariy tahlil. Yashil iqtisodiyotga doir xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar, jumladan UNEP (United Nations Environment Programme), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), Jahon banki, va BMTning rasmiy hisobotlari o‘rganildi. Georgescu-Roegen, Pearce va Jacobs kabi olimlarning ishlari asosida yashil iqtisodiyot nazariyasi tahlil qilindi.

2. Empirik tahlil. Yashil iqtisodiyotni amalda tatbiq etayotgan mamlakatlar, xususan, Germaniya, Janubiy Koreya, Shvetsiya, va Singapur tajribasi chuqur tahlil

qilinib, O‘zbekiston bilan solishtirildi. Bu davlatlarda yashil siyosat qanday amalga oshirilgani va uning natijalari o‘rganildi.

3. Statistik tahlil. Energiya iste‘moli, uglerod chiqindilari, qayta tiklanuvchi energiya ulushi, va ekologik investitsiyalar bo‘yicha mavjud rasmiy statistika — O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Energetika vazirligi, va xalqaro tashkilotlar ma‘lumotlaridan foydalanildi.

4. Solishtirma tahlil. Yashil iqtisodiyotga o‘tgan va an‘anaviy iqtisodiy modelda qolayotgan davlatlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy farqlar, barqarorlik indikatorlari (CO₂ chiqindilari, yashil bandlik, energiya samaradorligi) asosida solishtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlilga ko‘ra, yashil iqtisodiyot quyidagi asosiy elementlardan iborat:

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol, bioenergiya);
- Yashil moliyalashtirish (yashil obligatsiyalar, ekologik fondlar);
- Energiya samaradorligi (sanoat va turar joy sektorida texnologik yangilanish);
- Chiqindilarni boshqarish (aylanuvchi iqtisodiyot, qayta ishlash);
- Ekologik soliqlar va subsidiyalar (karbon soliqlari, yashil subsidiya).

Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish indikatorlariga quyidagicha ta‘sir qiladi

[4]:

- Iqlim barqarorligi — uglerod chiqindilarini kamaytiradi;
- Iqtisodiy samaradorlik — innovatsiyalar orqali energiya sarfini optimallashtiradi;
- Ijtimoiy ta‘sir — yashil ish o‘rinlari orqali bandlikni oshiradi;
- Suv va yer resurslarini tejash — agrotexnologiyalar va smart irrigatsiya orqali.

Xalqaro tajribani oladigan bo‘lsak, Germaniyada 2030-yilgacha elektr energiyasining 80% ini qayta tiklanuvchi manbalardan olish rejalashtirilgan, Janubiy Koreyada “Yashil o‘sish” strategiyasi orqali 2025-yilgacha 2 milliondan ortiq yashil ish o‘rinlari yaratish ko‘zda tutilgan, Shvetsiya karbon soliqlari orqali chiqindilarni 1990-yildan beri 45% ga kamaytirdi, Singapur “Green Plan 2030” asosida yashil infratuzilma va ekologik transport tizimi yaratmoqda.[6],[7],[8] Albatta bu ilg‘or tajribalardan O‘zbekiston uchun milliy iqtisodiyotimizga moslashtirib foydalanish samarali yo‘l bo‘ladi.

O‘zbekistonda 2020-yillardan boshlab yashil iqtisodiyotni joriy etish bo‘yicha qator tashabbuslar amalga oshirilmogda. Xususan, 2023–2030-yillarga mo‘ljallangan Yashil iqtisodiyot strategiyasi qabul qilindi, quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish bo‘yicha Saudiya Arabistoni, BAA va Xitoy bilan yirik loyihalar boshlandi. “Yashil energiya haftaligi”, “Ekositi” kabi ekologik innovatsiyalarni rag‘batlantiruvchi tadbirlar yo‘lga qo‘yildi, “Yashil fond” tashkil etildi, ekologik startaplar uchun moliyalashtirish manbalari kengaytirildi.[3]

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishga erishishda muhim omil hisoblanadi. Ammo bu yo‘lda bir qator muammolar mavjud:

- Texnologik bazaning zaifligi — ko‘plab rivojlanayotgan davlatlarda ilg‘or yashil texnologiyalar mavjud emas.
- Investitsion cheklovlar — yashil loyihalar uchun katta sarmoya kerak bo‘ladi.

- Institutsional infratuzilmaning zaifligi — ekologik qonunchilik va nazorat tizimi to‘liq shakllanmagan.

- Ekologik savodxonlik darajasi past — aholining yashil hayot tarziga nisbatan xabardorligi yetarli emas.

O‘zbekiston uchun quyidagi tavsiyalar asosiy hisoblanadi:

1. Qonunchilik bazasini takomillashtirish — karbon izlari monitoringi, yashil soliqlar mexanizmlarini joriy qilish.

2. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish — texnologiyalar transferi va moliyaviy ko‘mak.

3. Yashil ta’lim tizimini rivojlantirish — maktabgacha yoshdan boshlab ekologik savodxonlikni oshirish.

4. Hududiy klasterlar yaratish — “yashil zonalar” asosida sanoat va energetika loyihalarini guruhlash.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yashil iqtisodiyot — bu faqat atrof-muhitni himoya qilish vositasi emas, balki iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy farovonlikni ekologik muvozanat asosida tashkil qilishga xizmat qiluvchi keng ko‘lamli transformatsiya modelidir. U resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, uglerod chiqindilarini nazorat qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va yashil texnologiyalarni joriy qilish kabi ko‘plab elementlarni o‘z ichiga oladi. Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun yashil iqtisodiyot nafaqat muhim vosita, balki majburiy yo‘l sifatida qaralmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, yashil iqtisodiyotga o‘tgan davlatlar ekologik muammolarni yengillashtirish bilan birga, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka ham erisha boshlagan. Masalan, Shvetsiyada karbon solig‘i siyosati orqali chiqindilar keskin kamaygan, Germaniyada qayta tiklanuvchi energiya hisobiga iqtisodiyotning energetik mustaqilligi oshgan, Janubiy Koreyada esa yashil infratuzilma evaziga bandlik va innovatsion rivojlanish birgalikda ta’minlangan.

O‘zbekiston sharoitida ham yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari boshlangan bo‘lsa-da, hali ko‘plab tizimli muammolar mavjud. Jumladan, ekologik texnologiyalarning yetishmasligi, institutlarning sust ishlashi, moliyalashtirishning cheklanganligi va aholining ekologik madaniyati darajasining pastligi bu yo‘ldagi jiddiy to‘siqlar sifatida qolmoqda. Biroq mavjud imkoniyatlar — quyosh va shamol energetikasi bo‘yicha salohiyat, yoshlarda innovatsiyalarga qiziqish, xalqaro donorlar va investitsion hamkorlik — bu muammolarni yengib o‘tishda muhim rol o‘ynaydi.

Shunday qilib, yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish bugungi va kelajak avlodlar uchun yanada adolatli, ekologik xavfsiz va iqtisodiy barqaror hayotni ta’minlashga qaratilgan strategik konsepsiyalardir. O‘zbekiston bu yo‘lda qat’iy siyosiy iroda, ilmiy yondashuv va xalqaro tajribadan to‘g‘ri foydalanish orqali o‘z milliy manfaatlariga mos, samarali yashil transformatsiya modelini yaratishi mumkin. Shu bois, kelgusida yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki yangi iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy adolat yo‘lidagi muhim yo‘nalish sifatida yurtimiz taraqqiyotiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. UNEP. Green Economy and Sustainable Development. 2023
2. OECD. Green Growth Indicators. 2022
3. O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. Yillik hisobot. 2024
4. Georgescu-Roegen, N. The Entropy Law and the Economic Process. 1971
5. Daly, H. E. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Beacon Press. 1996
6. World Bank. Decarbonizing Development. 2023
7. Shvetsiya Ekologiya Agentligi. Green Tax Shift in Sweden. 2022
8. Ministry of Trade, Industry and Energy, Korea. Green Growth Report. 2023
9. Singapur Reja 2030. Singapore Green Plan 2030. 2021
10. Green Economy Initiative – <https://www.unep.org/greeneconomy>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, iyul, 7-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOST 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlararo standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**